

давчим приписам; норми підзаконних актів можуть лише деталізувати й конкретизувати загальні законодавчі положення.

На сьогодні систему правових актів, що визначають статус депутата місцевої ради в Україні, складають такі документи:

- 1) Конституція України (розділ XI);
- 2) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- 3) Закон України «Про місцеві вибори»;
- 4) Закон України «Про статус депутатів місцевих рад»;
- 5) регламент відповідної місцевої ради;
- 6) положення про постійні комісії відповідної місцевої ради;
- 7) положення про помічника-консультанта депутата місцевої ради, що затверджується рішенням відповідної місцевої ради.

Проведений аналіз наукових поглядів на зміст правового статусу депутатів місцевих рад свідчить про їх розмаїття. Однозначною є думка, що статус депутатів місцевих рад має складну будову. У вузькому розумінні його елементами є повноваження таких осіб і їх гарантії, а в широкому, крім того, – порядок їх формування (отримання депутатського мандату), правосуб'єктність, функції й принципи діяльності. Усі зазначені елементи закріплені в чинному конституційному законодавстві та деталізуються в локальних конституційно-правових актах.

Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р. визначає депутата як представника інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправного члена місцевої ради. Він наділяється всією повнотою прав, необхідних для забезпечення його реальної участі в діяльності ради та її органів.

На жаль, принципи правового статусу депутатів місцевих рад не отримали більш-менш чітке закріплення в чинному законодавстві у вигляді окремих декларативних норм, а тому можуть бути виведені лише логічним шляхом.

З огляду на зміст Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» до принципів їхнього статусу С.Г. Серьогіна відносить такі: принцип імперативного мандату, принцип поєднання депутатського мандату з виробничою чи службовою діяльністю, принцип законності, принцип гласності, принцип служіння територіальній громаді, принцип поєднання державних і місцевих інтересів, принцип безоплатності депутатської діяльності, принцип гарантованості депутатських повноважень, принцип підзвітності та відповідальності депутата перед територіальною громадою [11, с. 312].

Звісно, наведений перелік принципів правового статусу депутатів місцевих рад не є повним і завершеним. Принципи як відображення суспільної свідомості в позитивному праві не можуть бути обмежені певною кількістю. Їх система завжди відкрита й схильна до розширення. Проте наведені принципи дають змогу скласти досить повне й адекватне уявлення про статус депутатів місцевих рад на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку України, розкривають сутнісні характеристики цього статусу.

Фактично єдиним елементом правового статусу депутата, щодо якого позиції всіх правознавців збігаються, є його права й обов'язки. Саме вони найбільш чітко та виразно характеризують становище депутата в правовідносинах, стосунках з іншими суб'єктами, а отже, у суспільстві й державі в цілому. Тому твердження про належність прав та обов'язків до елементного складу правового статусу депутатів місцевих рад, на нашу думку, не потребує додаткової аргументації.

Службові обов'язки та службові права часто об'єднують одним поняттям «повноваження». О.Н. Ярмиш та В.О. Серьогін зазначають, що повноваження є «правообов'язками», оскільки за наявності необхідних юридичних фактів орган чи посадова особа не може не реалізувати свої повноваження, водночас виступаючи як носій суб'єктивного права щодо підвладного суб'єкта [12, с. 57].

При цьому варто мати на увазі, як слушно зауважує С.Г. Серьогіна, що не всі права депутатів мають владний характер [13, с. 315]. Окрім них, чинним законодавством передбачається низка прав, що є певними гарантіями (юридичними, соціально-економічними, організаційними тощо) реалізації владних повноважень, наприклад право на безоплатний проїзд у транспорті, на першочергове поселення в готелі тощо. Тому елементом правового статусу владного суб'єкта, у тому числі й депутата місцевої ради, мають визнаватися також права-гарантії або спеціальні гарантії. Слово «спеціальні» повинне відмежувати згадані права від певних властивостей чи характеристик суспільного ладу, які визнаються загальними або загальносоціальними гарантіями діяльності відповідних посадових осіб.

Повноваження й права-гарантії є елементами правового статусу депутатів місцевих рад у вузькому сенсі слова. Якщо ж розглядати статус широко, то до його складу варто відносити всі юридичні характеристики, які впливають на становище цих посадових осіб у правовідносинах, у тому числі й ті, які мають опосередковану дію. У цьому разі його елементами виступають, окрім повноважень і прав-гарантії, також порядок формування, правосуб'єктність, функції й принципи діяльності. Порядок формування визначає спосіб надання легітимності тим особам, які обійматимуть відповідні посади, а правосуб'єктність – абстрактну можливість мати певні права й обов'язки та реалізовувати їх на практиці, у конкретних правовідносинах. Функції являють собою основні напрями владної діяльності відповідних суб'єктів, а принципи – фундаментальні, відправні ідеї, що є орієнтиром для такої діяльності [14].

Водночас підконтрольність, підзвітність і відповідальність, С.Г. Серьогіна не включає до елементного складу правового статусу депутатів місцевих рад, оскільки ці показники є лише узагальненими характеристиками відносин між ними й іншими суб'єктами та відтворю-

ються в конкретних правовідносинах у вигляді певних юридичних обов'язків (наприклад, виступити зі звітом на сесії ради чи під час громадських слухань, надати відповідь на запит, зазнати негативних наслідків за вчинене правопорушення тощо) [15, с. 312]. Інші ж юридичні явища, такі як форми, методи, правові й матеріально-фінансові основи діяльності, перебувають поза межами правовідносин; вони є факторами зовнішнього впливу на правовий статус, а не елементами останнього. Водночас вони разом з елементами правового статусу становлять елементний склад організації роботи відповідних суб'єктів.

Як слушно зазначає М.В. Савчин, правовий статус депутатів місцевих рад є тим інструментом, який систематизує норми про цих посадових осіб як учасників правовідносин, надає їм стійкого правового стану та складає конструкцію, що поєднує нормативні характеристики, теоретичне уявлення й реальну практику реалізації правових приписів про них. Зокрема, конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад є сукупністю тих юридичних характеристик, які прямо чи опосередковано визначають становище цих суб'єктів у конституційно-правових (політико-правових) відносинах [16].

Для повної характеристики компетенції депутатів місцевих рад важливе значення має відповідь на питання про тривалість депутатських повноважень, момент їх набуття й припинення. При цьому варто мати на увазі, що статус депутата як комплексна категорія складається з декількох компонентів; час їх виникнення й існування суттєво відрізняється. Тому говорити про певний момент набуття статусу депутата некоректно.

Те, що окремі елементи статусу депутата виникають (визначаються за ним) не одночасно, не викликає сумнівів. Проте не можна погодитись із твердженням про існування певного «квазістатусу» депутата («неповного», «усіченого» тощо), оскільки воно базується на протиставленні «неповного» та «повного» статусу

депутата. Це означає, що є певний час, коли всі елементи статусу депутата присутні, а є такий, коли окремих елементів не вистачає. Насправді конкретний «набір» елементів правового статусу депутата ніколи не є сталим, він відрізняється залежно від обставин, проходить різні етапи своєї еволюції. Ідеться про те, що в одні проміжки часу окремі права й обов'язки депутата перебувають виключно в потенційному, статичному стані, а в інший час вони переходять у динаміку, чергуються між собою.

На думку О.В. Батанова та В.В. Кравченко, статус депутата місцевої ради характеризується такими принциповими моментами:

1) депутат є виборною особою. В Україні під час виборів депутатів місцевої ради застосовується мажоритарна виборча система: у кожному виборчому окрузі обирається один депутат, і в голосуванні беруть участь лише виборці відповідного виборчого округу. За таких обставин депутат місцевої ради обирається лише частиною територіальної громади – виборцями того округу, де він балотувався;

2) депутат виступає представником населення відповідного виборчого округу в місцевій раді. При цьому його необхідно розглядати не лише як представника своїх виборців (тих виборців, які голосували за нього на виборах), а й як представника всього населення округу, оскільки він представляє та захищає інтереси як виборців, так і тих людей, які ще не досягли вісімнадцятирічного віку;

3) депутат поєднує депутатську діяльність із виконанням виробничих або службових обов'язків. Таким чином, депутат фактично здійснює свої депутатські повноваження на громадських засадах, не отримуючи за це грошову винагороду;

4) статус депутата місцевої ради визначено відповідно до принципу імперативного депутатського мандату, згідно з яким:

а) депутат підтримує зв'язки з виборцями, колективами й об'єднаннями громадян, які висунули його кандидатом

у депутати, а також колективами інших підприємств, установ, організацій, державними органами, органами самоврядування та органами об'єднань громадян, розташованими на території його виборчого округу;

б) виборці можуть давати накази своїм депутатам; депутат є відповідальним перед виборцями свого виборчого округу та підзвітним їм;

в) депутат, який не виправдав довіря виборців, може бути в будь-який час відкликаний ними у встановленому законом порядку;

5) депутат не може бути суддею, арбітром та не має використовувати свій депутатський мандат у цілях, не пов'язаних із депутатською діяльністю [17, с. 380–385].

Повноваження депутата місцевої ради починаються з моменту офіційного оголошення відповідною територіальною виборчою комісією на сесії ради рішення про підсумки виборів і визнання повноважень депутатів та закінчуються в день першої сесії ради нового скликання.

Повноваження депутата, обраного замість вибулого, починаються з дня чергового після виборів депутата пленарного засідання ради.

Повноваження депутата можуть бути припинені достроково в таких випадках:

– у разі відкликання депутата виборцями у встановленому законом порядку;

– у разі втрати депутатом громадянства України;

– у зв'язку з обранням або призначенням депутата на посаду, зайняття якої за законом несумісне з виконанням депутатських повноважень;

– у зв'язку з обранням його депутатом іншої ради народних депутатів;

– у разі визнання судом депутата недієздатним або безвісно відсутнім;

– у зв'язку з набранням чинності обвинувальним вироком суду про позбавлення волі особи, яка є депутатом.

При цьому згідно з Рішенням Конституційного Суду від 13 травня 1998 р. № 6-рп/98 повноваження депутата

припиняються достроково за наявності перелічених вище підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради.

Крім того, повноваження депутата місцевої ради можуть припинитися достроково також за рішенням відповідної ради в таких випадках:

– у зв'язку з набранням чинності обвинувальним вироком суду, за яким депутата засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

– у зв'язку з припиненням роботи на території відповідної ради в разі постійного проживання за її межами (за винятком депутатів районних у місті рад, які працюють і проживають на території міста);

– у зв'язку з особистою заявою депутата про складення ним депутатських повноважень.

У разі дострокового припинення повноважень, а також смерті депутата відповідно до законодавства України про вибори проводяться вибори депутата замість вибулого.

Права й обов'язки депутата місцевої ради визначаються щодо різних напрямів його діяльності, основними з яких є робота в раді та робота у виборчому окрузі [18].

Депутат місцевої ради також має такі права:

а) звертатися до всіх державних органів, органів самоврядування, об'єднань громадян, до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, до посадових осіб із питань, пов'язаних із депутатською діяльністю, і брати участь у розгляді порушених питань;

б) безперешкодно відвідувати на території відповідної ради державні органи, органи самоврядування та об'єднання громадян, підприємства, установи й організації незалежно від форм власності, а також право невідкладного прийому їхніми керівниками та іншими посадовими особами;

в) вимагати в разі виявлення порушення прав громадян або інших порушень законності припинення по-

рушення, а в необхідних випадках – звернутися до відповідних органів і посадових осіб із вимогою припинити порушення.

Гарантії депутатської діяльності можна поділити на організаційні, матеріальні та гарантії трудових прав депутатів.

Організаційні гарантії депутатської діяльності пов'язані з тим, що ніхто не має права обмежувати повноваження депутата місцевої ради, інакше як у випадках, передбачених Конституцією й чинним законодавством України. Відповідні ради та їх органи забезпечують необхідні умови для ефективного здійснення депутатами їхніх повноважень. Державні органи, органи самоврядування й об'єднання громадян, підприємства, установи та організації, їх посадові особи зобов'язані сприяти депутатам у здійсненні їхніх повноважень.

Матеріальні гарантії депутатської діяльності спрямовані на захист прав та інтересів депутата, пов'язаних із можливими матеріальними втратами під час здійснення ним депутатських повноважень.

Гарантії трудових прав депутатів спрямовані на захист їхніх інтересів як суб'єктів трудових відносин.

Таким чином, орієнтуючись на прогресивні європейські стандарти представницького народовладдя, варто визнати необхідність суттєвого реформування організаційних і нормативно-регулятивних основ статусу депутата місцевих рад.

Варто визнати необхідність узгодження всіх елементів конституційно-правового статусу депутатів місцевих рад із нормами Конституції України, особливо з огляду на процеси децентралізації, недопущення розширеного трактування в інших нормативно-правових актах норм Конституції України.

Проведений аналіз структури конституційно-правового статусу депутатів місцевої ради дає змогу виділити такі його елементи: політико-правову природу депутатського мандату, основи ви-

никнення й припинення дії депутатського мандата, права та обов'язки депутата місцевої ради, форми роботи депутата місцевих рад, гарантії депутатської діяльності, відповідальність депутатів місцевої ради.

Ключові слова: депутат місцевої ради, конституційно-правовий статус депутата місцевої ради, права та обов'язки депутата місцевої ради.

У статті розглядаються основи конституційно-правового статусу депутатів місцевих рад.

В статтє рассматриваются основы конституционно-правового статуса депутатов местных советов.

The article covers the basics of the constitutional and legal status of deputies of local councils.

Література

1. Чернецька О.В. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад за законодавством України : [монографія] / О.В. Чернецька. – К. : ВД «Скіф» ; КНТ, 2008. – 144 с.

2. Григоренко А.О. Гарантії здійснення повноважень народним депутатом України / А.О. Григоренко // Право України. – 2004. – № 5. – С. 116–121.

3. Манчуленко Г.С. Народний депутат України: конституційно-правовий статус / Г.С. Манчуленко, В.В. Філіпчук // Віче. – 1998. – № 1(70). – С. 3–11.

4. Григорук Н.Г. Конституційно-правовий статус народного депутата України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н. Григорук ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2004. – 21 с.

5. Убері Т.П. Конституційно-правовий статус парламентарів України та Грузії (порівняльний аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т.П. Убері ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2005. – 20 с.

6. Чернецька О.В. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад за законодавством України : [монографія] / О.В. Чернецька. – К. : ВД «Скіф» ; КНТ, 2008. – 144 с.

7. Серьогіна С.Г. Особливості правового статусу депутатів місцевих рад та посадових осіб місцевого самоврядування / С.Г. Серьогіна // Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів : [монографія] / за ред. Ю.М. Тодики. – Х. : Право, 2009. – 540 с.

8. Савчин М.В. Правовий статус депутатів місцевих рад / М.В. Савчин // Муніципальне право України : [підручник] / за ред. М.О. Баймуратова. – 2-е вид., доп. – К. : Правова єдність, 2009. – С. 310–318.

9. Кравченко В.В. Статус депутата місцевої ради / В.В. Кравченко, О.В. Батанов // Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні : [кол. монографія] / за ред. В.В. Кравченка, М.О. Баймуратова, О.В. Батанова. – К. : Атіка, 2007. – С. 380–392.

10. Кампо В.М. Демократизація статусу депутатів місцевих рад / В.М. Кампо. – К. : Ін-т громадянського суспільства, 2001. – 40 с. ; Кампо В.М. Європейська модель місцевого самоврядування: проблеми і перспективи реалізації в Україні / В.М. Кампо // Українсько-європейський журнал міжнародного і порівняльного права. – 2001. – Вип. 2. – Т. 1. – С. 71–94 ; Кампо В.М. Місцеве самоврядування в Україні / В.М. Кампо. – К. : Ін Юре, 1997. – 36 с.

11. Серьогіна С.Г. Особливості правового статусу депутатів місцевих рад та посадових осіб місцевого самоврядування / С.Г. Серьогіна // Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів : [монографія] / за ред. Ю.М. Тодики. – Х. : Право, 2009. – 540 с.

12. Ярмиш О.Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні / О.Н. Ярмиш, В.О. Серьогін. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2000. – 656 с.

13. Серьогіна С.Г., *Особливості правового статусу депутатів місцевих рад та посадових осіб місцевого самоврядування* / С.Г. Серьогіна // *Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів : [монографія]* / за ред. Ю.М. Тодики. – Х. : Право, 2009. – 540 с.
14. Серьогіна С.Г., там само, с. 315.
15. Серьогіна С.Г., там само, с. 312.
16. Савчин М.В. *Правовий статус депутатів місцевих рад* / М.В. Савчин // *Муніципальне право України : [підручник]* / за ред. М.О. Баймуратова. – 2-е вид., доп. – К. : Правова єдність, 2009. – С. 310–318.
17. Кравченко В.В. *Статус депутата місцевої ради* / В.В. Кравченко, О.В. Батанов // *Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні : [кол. монографія]* / за ред. В.В. Кравченка, М.О. Баймуратова, О.В. Батанова. – К. : Атіка, 2007. – С. 380–385.
18. Кравченко В.В., Батанов О.В., там само, с. 386.